

Ruch Biblijny i Liturgiczny

Nr 3

ROK XXXIII

1980

TEOLOGIA OBRZĘDÓW POGRZEBU

A R T Y K U Ł Y

Ks. Jan Janicki

TEOLOGIA MODLITW ZA ZMARŁYCH W MSZALE RZYMSKIM PAWŁA VI I W LITURGII GODZIN

UWAGI WSTĘPNE

Konstytucja o Liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* Soboru Watykańskiego II zapowiadała, że odnowienie liturgii m. in. ma „polegać na takim układzie tekstów i obrzędów, aby one jaśniej wyrażały święte tajemnice, których są znakiem, i aby lud chrześcijański, o ile to możliwe, łatwo mógł je zrozumieć i uczestniczyć w nich w sposób pełny, czynny i społeczny...”¹

Zgodnie z życzeniami Soboru, rewizja tekstów Mszału Rzymskiego została dokonana przez *Consilium* obejmujące ekspertów i duszpasterzy całego świata. Praca ta — pod auspicjami Papieża Pawła VI — trwała prawie siedem lat²; jej rezultatem było opubliko-

¹ Konstytucja o Liturgii świętej (= KL), 21.

² Por. A. Dumas, *Le orazioni del Messale. Criteri di scelta e di composizione*, w: *Rivista Liturgica* (= RL), 1 (1971) 92. Trzeba tu zaznaczyć, że nowy Mszał nie jest dziełem wąskiej grupy uczonych z Rzymu, ale owocem udziału ekspertów z całego świata. To zresztą postulowała KL 25: „Należy jak najrychlej zbadać i poprawić księgi liturgiczne przy pomocy znawców i z uwzględnieniem wypowiedzi biskupów z różnych stron świata”.

wanie, na wiosnę 1970 roku, nowego Mszału Rzymskiego, całkowicie odnowionego i ubogaconego o nowe teksty³.

Nowy Mszał, którym Kościół obrządku rzymskiego posługuje się od 1970 roku przy sprawowaniu Mszy świętej, jest dowodem troski Kościoła, jego wiary i niezmiennej miłości względem najwyższej tajemnicy eucharystycznej⁴.

W odnowieniu Mszału Rzymskiego „specjalny nacisk” położono na oracje. Nie tylko zwiększono ich liczbę, by odpowiadały współczesnym potrzebom, lecz także, starożytnym oracjom przywrócono tekst pierwotny⁵. Mszał Pawła VI został więc skomponowany w ten sposób, by wszystkie „bogactwa tak nauki jak i pobożności nie tylko nie leżały w cieniu archiwum, lecz przeciwnie, aby wydobyte na światło dzienne, oświecały i karmiły umysły oraz serca chrześcijan”⁶. Dlatego też nowy Mszał, bogactwem i różnorodnością swoich tekstów, ukazuje się nam jako księga, którą należy coraz głębiej poznawać, studiując jej teksty⁷.

Odpowiadając na pragnienie Kościoła, by były studiowane teksty nowego Mszału, chcemy przedstawić nowe formularze modlitw za zmarłych zawarte w Mszale Rzymskim Pawła VI oraz w Liturgii Godzin, uwzględniając ich tło biblijne oraz naukę Soboru Watykańskiego II.

Rozpoczniemy nasze rozważania od krótkiego przedstawienia nowych formularzy, by następnie ukazać treść teologiczną odnowionych modlitw za zmarłych.

I FORMULARZE MSZY ŚW. ZA ZMARŁYCH W NOWYM MSZALE

Zadanie przejrzenia i odnowy modlitw za zmarłych zostało powierzone jednej z grup *Consilium ad exequendam Constitutionem de S. Liturgia*, która opracowywała nowy obrzęd pogrzebu oraz teksty mszalne za zmarłych.

³ Kongr. Spraw Kultu Bożego, dekr. z 26. III. 1970 r. opublikowała typiczne wydanie Mszału Rzymskiego (= MR).

⁴ Por. *Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego*, Wstęp, 1. Tłum. polskie w: *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne* (dokumenty prawno-liturgiczne) (= PPK). Zebrał i przetłumaczył ks. Edward Szafranski, Warszawa 1975, t. VI, z. 2, 185—186.

⁵ Paweł VI, *Konstytucja Apostolska „Missale Romanum”*, (PPK t. II z. 3, 16) w: MR s. 15.

⁶ Tamże, s. 13 (Tłum. pol.: tamże, 11).

⁷ Kard. Villot w liście, skierowanym do Przewodniczącego wioskiej „Akcji Liturgicznej”, z okazji XXII Krajowego Tygodnia Liturgicznego pisał: „... Jego Świątobliwość poleca z gorącym naleganiem, by kapłani poznawali Mszał, by go studiowali, by medytowali Mszał...” (*Lettera del Card. Villot w: Il nuovo Messale*, Padova 1972, 8).

Grupa ekspertów, zajmujących się „tworzeniem” nowych modlitw, interesowała się duszpasterskimi potrzebami, biorąc także pod uwagę podejście człowieka dzisiejszego do tajemnicy śmierci. *Consilium*, w wypełnianiu powierzonego zadania, zachowało w nowych modlitwach zasadę kontynuacji dziedzictwa Kościoła, korzystając nadal z tak czcigodnych źródeł jak Sakramentarze: Weroneński (zwany także Leoniańskim) i Gelazjański. Inne teksty, wzięte z poprzedniego Mszału św. Piusa V, zostały zachowane; otrzymały jednak formę nowszą, bardziej współczesną. Było też rzeczą konieczną utworzyć nowe modlitwy, które w sposób zadawalający, odpowiadałyby wymaganiom Soboru⁸.

Mszał św. Piusa V zawierał tylko trzy formularze kompletne⁹, obecny Mszał daje takich formularzy jedenaście: po trzy na dzień pogrzebu oraz jego rocznicę i pięć z innych okazji. Należy zanotować w tym miejscu „zniknięcie” dotychczasowej Mszy św. „codziennej” za zmarłych¹⁰. Stało się to zgodnie z zaleceniem *Wprowadzenia Ogólnego do Mszału Rzymskiego*, by „w sposób umiarkowany korzystać z formularzy Mszy żałobnych. Każda bowiem Msza św. jest sprawowana tak za żywych jak i za zmarłych”¹¹.

Nowością jest wprowadzenie nowych formularzy żałobnych na okres paschalny: po jednym na dzień pogrzebu oraz na jego rocznicę. Ponieważ *Obrzęd pogrzebu* (n. 24) przewiduje możliwość dobierania tekstów, aby bardziej odpowiadały prawdzie (teksty najbardziej odpowiednie w danych okolicznościach), nowy Mszał proponuje cały szereg nowych modlitw: za biskupa ordynariusza, za diakona, za zakonnika, za człowieka zmarłego w młodym wieku, za zmarłego po długim cierpieniu, za kogoś, kto odszedł nagle i niespodziewanie. Jest też nowa modlitwa za małżonków, w której jednocześnie prosimy o miłosierdzie dla zmarłego oraz o Bożą opiekę nad współmałżonkiem, który pozostał przy życiu.

Zupełną nowością Mszału Rzymskiego Pawła VI, są formularze za zmarłe dzieci. Jest to wypełnienie postulatu Soboru wyrażonego w Konstytucji o Liturgii św.: „Należy starannie rozpatrzyć obrzęd pogrzebu dzieci i dołączyć doń własną Mszę” (n. 82). Obecny Mszał przewiduje dwa formularze: jeden za zmarłe dzieci ochrzczone

⁸ Por. P.-M. Gy, *Le nouveau Rituel romain des Funérailles*, w: *La Maison-Dieu* (= LMD), 1 (1970) 14—32.

⁹ Były to następujące formularze: 1) *In die obitus seu depositionis defuncti*; 2) *In anniversario defunctorum*; 3) *In Missis cotidianis defunctorum*.

¹⁰ Nowy Mszał, podając formularze nowych Mszy św. za zmarłych (w dzień pogrzebu, w rocznicę i w różnych okazjach), nie używa określenia: „Msza codzienna za zmarłych”. Niemniej jednak, we *Wprowadzeniu Ogólnym do Mszału Rzymskiego*, powraca dawne wyrażenie (n. 337).

¹¹ *Wprowadzenie Ogólne...* n. 316 c (PPK t. VI, z. 2, 335).

i drugi formularz za zmarłe dzieci, które nie przyjęły sakramentu chrztu.

Mszał Pawła VI powiększył liczbę formularzy modlitw za zmarłych do czterdziestu. Uniknięto w ten sposób pewnej monotonii poprzedniego wnknięcia w prawdziwą i autentyczną teologię śmierci.

II TEOLOGIA MODLITW ZA ZMARŁYCH NOWEGO MSZAŁU I LITURGII GODZIN

Celem tych rozważań jest nie tyle ukazanie w sposób wyczerpujący całego bogactwa formularzy, ile raczej syntetyczne przedstawienie najważniejszych aspektów teologicznych nowych modlitw Mszy św. za zmarłych, zawartych w Mszału Pawła VI i w Liturgii Godzin¹².

1. Tajemnica paschalna Chrystusa a nasza wiara

Jednym z zasadniczych tematów formularzy Mszy św. za zmarłych, jest prawda o śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa. Rozważane przez nas modlitwy akcentują bardzo wyraźnie tę prawdę, która jest wyznawana z wiarą: „...z wiarą wyznajemy, że Syn Twój umarł i zmartwychwstał”¹³; „...gdy wyznajemy naszą wiarę w Twojego Syna, którego wskrzesiłeś spośród umarłych”¹⁴; „... który wierzył w zmartwychwstanie Chrystusa” (K, MR 856). W pierwotnym nauczaniu Kościoła tajemnica paschalna Chrystusa, jak świadczy św. Paweł, zajmowała najważniejsze miejsce; jest to jeden z najstarszych fragmentów katechezy nowotestamentowej: *Przekazałem wam na początku to, co przejąłem; że Chrystus umarł — zgodnie z Pismem — za nasze grzechy, że został pogrzebany, że zmartwychwstał trzeciego dnia zgodnie z Pismem*¹⁵. Dla św. Pawła ta prawda

¹² Nie uwzględniamy w naszych rozważaniach tzw. *Orationes diversae pro defunctis* (MR, ss. 865—882) oraz *In exequiis parvuli baptizati* (MR, ss. 883—886). W odnowionej *Liturgii Godzin*, Oficjum za zmarłych, zawiera pięć końcowych modlitw (do wyboru). Zachodzi jednak mała różnica: Tomy: I, III i IV podają jako trzecią z kolei modlitwę: „Inclina, Domine, aurem tuam ad preces nostras...”; tom zaś II ma na tym miejscu modlitwę: „Omnipotens et misericors...”. Wszystkie powyższe formularze modlitw za zmarłych zawiera także nowy Mszał Rzymski.

¹³ W podawaniu określonych modlitw, posługiwać się będziemy odąd następującymi skrótami: K=kolekta, MD=modlitwa nad darami; MK=modlitwa po Komunii; LH=Liturgia Godzin. Zachodzi pewna różnica w paginacji, między dwoma pierwszymi wydaniem Mszału Pawła VI (1970 i 1971), a wydaniem ostatnim z 1975 r. W artykule zachowujemy cytowanie stron (liczba podana po MR) z pierwszego wydania (1970 r.). K, MR 853.

¹⁴ K, MR 855. Zob. też: LH t. I, II, III, IV — Oficjum za zmarłych.

¹⁵ 1 Kor 15, 34 (Cytaty biblijne w/g „Biblii Tysiąclecia”, II wydanie, Poznań—Warszawa, 1971).

jest fundamentem naszej wiary i jest ściśle związana z nauką o zmartwychwstaniu chrześcijanina, którą podaje Apostoł w tym samym Liście¹⁶.

Mocą tajemnicy paschalnej Chrystusa zostaliśmy odkupieni, by mieć udział w radości wiecznego szczęścia, potrzebna jest jednak wiara, że tak jak Chrystus umarł i zmartwychwstał, tak również i my zmartwychwstanjemy¹⁷.

Taka jest wiara Kościoła, który opiera się na przekonaniu, że Chrystus *istotnie umarł i zmartwychwstał* i że *również tych, którzy umarli w Jezusie, Bóg wyprowadzi wraz z Nim* (1 Tes 4, 14). Bogactwo teologii biblijnej tej oracji znajdujemy w nauce Vaticanum II: „Dzieła odkupienia ludzi i doskonałego uwielbienia Boga, które zapowiadały wielkie sprawy Boże spełnione wśród ludu Starego Testamentu, dokonał Chrystus Pan głównie przez paschalne misterium swojej błogosławionej Męki, Zmartwychwstania i chwalebne-go Wniebowstąpienia. Przez to misterium „umierając, zniweczył naszą śmierć, i zmartwychwstając, przywrócił nam życie”¹⁸.

W tę prawdę chrześcijanin powinien wierzyć i wyznawać ją, tak jak uczą powyższe modlitwy i jak podpowiada soborowa Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*: „Każdy człowiek świecki winien być wobec świata świadkiem zmartwychwstania i życia Pana Jezusa...”¹⁹.

Chrześcijanin zdąża ku zmartwychwstaniu, ku wiecznemu życiu z Bogiem, wierząc i ufając (K, MR 867); poznając Go w prawdzie (K, MR 860), czy też przez dar Bożego oświecenia (MD, MR 860). Wiare w tajemnicę zmartwychwstania Chrystusa podkreślają także antyfony na wejście oraz na Komunię, Mszy św. „w czasie pogrzebu” przeznaczonej na okres wielkanocny. Są to teksty św. Pawła z Listu do Tessaloniczan i Koryntian, a także św. Jana²⁰.

Przedstawiona tu, w krótkim zarysie, problematyka wiary w tajemnicę paschalną Chrystusa, jawi się w modlitwach za zmarłych jako jeden z ważnych momentów życia chrześcijańskiego. Niech więc konkluzją będzie nauka Soboru Watykańskiego II:

„Choć wobec śmierci wszelka wyobraźnia zawodzi, Kościół jednak pouczony Bożym Objawieniem stwierdza, że człowiek został

¹⁶ Por. 1 Kor 15, 14—18. 20.

¹⁷ Por. K, MR 857. Zob. także: LH t. I, II, III, IV — Oficjum za zmarłych.

¹⁸ KL 5. (Tłum. pol. w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 1968, 42).

¹⁹ Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (= KK), 33. (Tłum. pol. w: *Sobór Watykański...* dz. c., 143).

²⁰ Zob. MR 855 i 856: Ant. ad introitum: *Sicut Iesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Iesum adducet cum eo...* (1 Tes 4, 14). Ant. ad communionem: *Ego sum resurrectio et vita, dicit Dominus...* (J 11, 25).

stworzony przez Boga dla szczęśliwego celu poza granicą niedoli ziemskiej. Ponadto wiara chrześcijańska uczy, że śmierć cielesna, od której człowiek byłby wolny, gdyby nie zgrzeszył, zostanie przezwyciężona, gdy wszechmocny i miłosierny Zbawca przywróci zbawienie utracone z winy człowieka. Bóg bowiem powołał i powołuje człowieka, aby przylgnął do Niego całą swą naturą w wiecznym uczestnictwie nieskazitelnego życia Bożego. To zwycięstwo odniósł Chrystus zmartwychwstały, uwalniając swą śmiercią człowieka od śmierci. Zatem każdemu myślącemu człowiekowi wiara, przedstawiona w oparciu o solidne argumenty, daje odpowiedź na jego niepokój o przyszły los, a zarazem stwarza możliwość obcowania w Chrystusie z umiłowanymi braćmi zabranymi już przez śmierć, niosąc nadzieję, że osiągnęli oni prawdziwe życie w Bogu”²¹.

2. Zmartwychwstanie Chrystusa przyczyną naszego zmartwychwstania.

Dzięki tajemnicy śmierci i zmartwychwstania Chrystusa, chrześcijanin, który umarł w Chrystusie, przez Niego powstanie do życia. Tę prawdę, wynikającą bezpośrednio z poprzedniej, wyrażają modlitwy, m. in., w następujących stwierdzeniach: „...aby, mocą tej tajemnicy, Twój sługa N., który zasnął w Panu, osiągnął radość zmartwychwstania” (K, MR 853); „...niech ten, który wierzył w zmartwychwstanie Chrystusa, połączy się z Tobą w chwalebnym zmartwychwstaniu” (K, MR 856); „...aby Twój sługa ... osiągnął radość zmartwychwstania” (MK, MR 855); „Przyjąwszy sakrament Jednorodzonego Syna Twojego, który dla nas poniósł mękę i zmartwychwstał w chwale, pokornie prosimy Cię, Panie, aby Twój sługa ... radował się nagrodą przyszłego zmartwychwstania” (MK, MR 857).

Zmartwychwstanie każdego „sługi” Pana, chrześcijanina, jest ściśle związane ze zmartwychwstaniem Chrystusa. Zmartwychwstając, Chrystus przezwyciężył naszą konieczność podlegania śmierci. Przez Niego Bóg udziela nam zwycięstwa nad śmiercią — dlatego zmartwychwstanie Chrystusa jest przyczyną naszego zmartwychwstania²². Zmartwychwstanie umarłych uzasadnione zmartwychwstaniem Chrystusa — jak potwierdzają powyższe modlitwy — jest nawiązaniem do nauki i przepowiadania św. Pawła: *Jeśli bowiem wierzymy, że Jezus istotnie umarł i zmartwychwstał, to również*

²¹ Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (= KDK), 18. (Tłum. pol. w: *Sobór Watykański...* dz. cyt. 549).

²² Por. J. Kremer, *Paweł: Zmartwychwstanie Jezusa przyczyną i wzorem naszego zmartwychwstania*, w: *Concilium*, 6—10 (1970) 237 Poznań—Warszawa 1971.

tych, którzy umarli w Jezusie, Bóg wyprowadzi razem z Nim (1 Tes 4, 14).

Chrystus przyjął dobrowolnie śmierć dla naszego zbawienia. Dla chrześcijanina oznacza to wspólnotę z Chrystusem zmartwychwstałym: „Wrzechmocny i miłosierny Boże,

Twój Syn dobrowolnie poniósł za nas śmierć cielesną,
spraw łaskawie, aby Twój sługa N. połączył się
z Chrystusem w chwalebnym zwycięstwie Jego
zmartwychwstania”²³.

Chrystus Pan dokonał dzieła zbawienia całym swoim życiem, czyniąc bowiem wolę Ojca (Mk 14, 36), *stał się posłuszny aż do śmierci* (Flp 2, 8). Umierając *za nasze grzechy* (1 Kor 15, 3), pojedynał nas z Bogiem przez śmierć swoją (Rz 5, 10). Ponieważ cierpiał aż do śmierci, Bóg obdarzył Go koroną chwały (Hbr 2, 9); On stał się *Pierworodnym spośród umarłych* (Kol 1, 18); był to akt zwycięstwa Chrystusa: Śmierć i życie starły się ze sobą w niezwykłym pojedynku. Pan życia umarł, a jednak żyjąc nadal króluje *”Sekwencja z Wielkanocy*)²⁴. Autor Listu do Hebrajczyków tak streszcza w syntezie skutki posłuszeństwa Chrystusa aż do śmierci: *Następnie powiedział: Oto idę, abym spełniał wolę Twoją... Na mocy tej woli uświęceni jesteśmy przez ofiarę Ciała Jezusa Chrystusa raz na zawsze* (Hbr 10, 9—10).

Powyższa modlitwa nowego Mszału potwierdza zatem prawdę, że gdy sprawujemy Eucharystię, uobecnia się zwycięstwo i triumf śmierci Jezusa (Por. KL 6).

Chrzest św. daje chrześcijaninowi udział w Tajemnicy paschalnej Chrystusa: „Boże, Ojcze Wszechmogący, Ty dałeś nam udział w tajemnicy krzyża i zmartwychwstania Twojego Syna...” (K, MR 862). Powyższe stwierdzenie tej oracji ukazuje całą głębię teologii chrztu św.; jest nawiązaniem do nauki św. Pawła, że chrzest daje nam udział w tajemnicy śmierci i zmartwychwstania (Por. Rz 6, 3—4). Dla św. Pawła, chrzest udzielany w imię Chrystusa jednoczy nas ze śmiercią, złożeniem do grobu i zmartwychwstaniem Chrystusa. Zanurzenie w wodzie symbolizuje śmierć i pogrzebanie Chrystusa, a wyjście z wody zmartwychwstanie i zjednoczenie z Chrystusem²⁵. Modlitwa wyraża prośbę, by to zmartwychwstanie do nowego życia mogło stać się rzeczywistością dla zmarłego „sługi”, kiedy wypełni się tajemnica Chrystusa.

Chrzest św. jest znakiem szczególnej łączności ochrzczonego z Chrystusem, Ukrzyżowanym i Zmartwychwstałym. We Wstępie ogólnym do *Wtajemniczenia chrześcijańskiego* Kościół przypomina:

²³ K, MR 859. Zob. także: LH t. II — Oficjum za zmarłych.

²⁴ Por. P. Grelot, *Śmierć*, w: *Słownik Teologii Biblijnej* (Dzieło zbiorowe), Poznań—Warszawa 1973, 946—947.

²⁵ Por. F. Amiot, *Chrzest*, w: *Słownik Teologii...* dz. cyt., 132.

„Ci bowiem, którzy przyjmują chrzest, złączeni w jedno z Chrystusem na podobieństwo Jego śmierci i zanurzeni razem z Nim w śmierci, są w Nim przywracani do życia i razem zmartwychwstają”²⁶.

Bóg, który wskrzesił Jezusa z martwych i wyniósł Go do swojej chwały, „gdy w tym życiu zniszczeje to co śmiertelne”, wskrzesi zmarłych chrześcijan, aby mogli Go „nieustannie oglądać jako swego Stwórcę i Odkupiciela”²⁷.

Kto przynależał w tym życiu do Chrystusa, może żywić nadzieję na zmartwychwstanie w chwale razem ze świętymi; na „pełnię wiecznych radości” (Por. K, MR 863; MK, MR 865).

Zmartwychwstanie umarłych, mające swoją przyczynę w zmartwychwstaniu Chrystusa, stanowi jeden z bardzo ważnych momentów nauki soborowej Konstytucji o Liturgii świętej: „... Dzieła odkupienia ludzi i doskonałego uwielbienia Boga ... dokonał Chrystus Pan głównie przez paschalne misterium swojej błogosławionej Męki Zmartwychwstania i chwalebego Wniebowstąpienia. Przez to misterium „umierając, zniweczył naszą śmierć i zmartwychwstając, przywrócił nam życie” (KL 5).

Zmartwychwstanie Chrystusa, będące przyczyną naszego zmartwychwstania, niesie duchową radość, która stanie się pełna, kiedy chrześcijanin zmartwychwstanie z Chrystusem. Takie spojrzenie uwypuklają modlitwy m. in. w następujących stwierdzeniach: „... pozwól mu ... cieszyć się wieczną radością” (K, MR 853); „... aby Twój sługa ... osiągnął wiekuiłą radość zmartwychwstania” (MR, MR 855); „... aby sługa Twój ... radował się nagrodą przyszłego zmartwychwstania” (MK, MR 857).

Modlitwy mszalne, wyrażając wiarę Kościoła, pomagają głębiej wniknąć w tajemnicę śmierci. Tak postępował św. Paweł, który zwracał się do Tessaloniczan, przeżywających trudności w wierze: *Nie chcemy, bracia, waszego trwania w niewiedzy co do tych, którzy umierają, abyście się nie smucili jak wszyscy ci, którzy nie mają nadziei* (1 Tes 4, 13).

Rozważane przez nas modlitwy za zmarłych — powiedzmy to jeszcze raz — ukazują bardzo wyraźnie naukę i wiarę Kościoła odnośnie do naszego zmartwychwstania, które należy w sposób istotny do chrześcijańskiego orędzia. Możemy mówić o naszym zmartwychwstaniu w analogii do zmartwychwstania Chrystusa: zmartwychwstanie bowiem umarłych — jak uczą powyższe teksty — ma swoją przyczynę w zmartwychwstaniu Chrystusa.

²⁶ *Wtajemniczenie chrześcijańskie. Wstęp ogólny*, n. 6, w: *Obrzędy chrztu dzieci według rytuału rzymskiego*, Katowice 1972, 12.

²⁷ K, MR 864. Zob. także: LH t. I, II, III, IV — *Oficjum za zmarłych*.

3. Boże miłosierdzie dla zmarłych a ofiara Mszy świętej.

W bardzo wielu modlitwach zanosi Kościół błaganie o miłosierdzie Boże i odpuszczenie grzechów dla zmarłych. Ta prawda jest wyrażona m. in. w następujących stwierdzeniach: „... aby ten, który pokładał nadzieję w Twoim Synu, doznał na sądzie Jego miłosierdzia” (MD, MR 853); „Prosimy Cię, Panie, okaż swoje wiekiste miłosierdzie słudze Twemu” (K, MR 858); „... Panie ... udziel Twojemu słudze N. odpuszczenia grzechów, którego zawsze pragnął” (K, MR 858); „... aby nasz brat N. oczyszczony ze wszelkich grzechów...” (MK, MR 860); „Boże miłosierny/Boże, dawco przebaczenia...” (K, MR 861).

Teksty modlitw wyrażają wiarę Kościoła. Chrześcijanin wierzy, że Jezus Chrystus poprzez własne czyny, ukazał nam miłosierdzie Boże. Grzesznikom przekonanym, że są już wykluczeni z Królestwa Bożego, głosi Ewangelię nieskończonego miłosierdzia. Serce Boga napełniają radością nie ci, którzy się uważają za sprawiedliwych, lecz grzesznicy czyniący pokutę. Wszyscy mają się uznać za grzeszników, aby wszyscy mogli doznać miłosierdzia. *Albowiem Bóg poddał wszystkich nieposłuszeństwu, aby wszystkim okazać swe miłosierdzie* (Rz 11, 32)²⁸.

W czasie swego ziemskiego życia chrześcijanin wierzył w miłość Boga; wierzył, że w osobie Jezusa człowiek kocha Boga i jest przez Niego kochany²⁹. Ukoronowaniem dzieła Chrystusa jest przebaczenie grzechów wyjednanie u Ojca. Chrystus modli się (Łk 23, 34) i przelewa swoją krew (Mk 14, 24) na odpuszczenie grzechów (Mt 26, 28). Będąc prawdziwym Sługą Bożym przynosi usprawiedliwienie wielu, biorąc na siebie ich grzechy (Por. 1 P 2, 24; Mk 10, 45; Iz 53, 11). Jest On bowiem Barankiem, który zbawia świat gładząc grzech świata (J 1, 29). Jezus został posłany przez Ojca nie po to, żeby sądzić, lecz żeby zbawiać. W tej też nadziei Kościół modli się: „... składamy Ci, Panie, ofiarę za zbawienie Twego sługi...” (MD, MR 853); „Boże, który jesteś miłosierdziem dla grzeszników...” (K, MR 854); „Usłysz, Panie, nasze pokorne błaganie o miłosierdzie dla Twojego sługi...”³⁰; „Boże, który udzielasz przebaczenia i pragniesz zbawienia wszystkich ludzi...”³¹; „Boże, ... udziel Twoim sługom odpuszczenia wszystkich grzechów...” (K, MR 864).

²⁸ Por. J. Cambier—X. Léon-Dufour, *Miłosierdzie*, w: *Słownik Teologii...* dz. cyt., 482—483.

²⁹ Por. C. Wiéner, *Miłość*, w: *Słownik Teologii...* dz. cyt., 487.

Zaznaczamy, że w aktualnych tekstach modlitw nie używa się wyrażen, typu: *pro anima famuli tui*, lecz wprost *pro famulo tuo*; *ut ... frater noster* itp.

³⁰ K, MR 862. Zob. także: LH t. I, III, IV — Oficjum za zmarłych.

³¹ LH t. I, II, III, IV — Oficjum za zmarłych.

Eucharystyczna ofiara Ciała i Krwi Chrystusa, którą Zbawiciel ustanowił podczas Ostatniej Wieczerzy, aby „umiłowanej Oblubienicy Kościołowi powierzyć pamiątkę swej Męki i Zmartwychwstania” jest sakramentem miłosierdzia (KL 47). Modlitwy za zmarłych wyraźnie akcentują tę prawdę wiary: Eucharystia jest sakramentem, mocą którego jesteśmy oczyszczeni ze wszelkich grzechów (MK, MR 861); jest ofiarą, którą składając, Chrystus zgładził grzechy świata (MD, MR 863); jest to ofiara Kościoła — sakrament miłosierdzia (MK, MR 863). Sprawując Eucharystię, sprawujemy wielką tajemnicę miłosierdzia (MD, MR 856); przez tę ofiarę jesteśmy oczyszczeni i uwolnieni od wszystkich grzechów (Por. MK, MR 865; MK, MR 855; MK, MR 860).

Wprowadzenie Ogólne do Mszału Pawła VI przypomina, że „Eucharystyczną ofiarę Paschy Chrystusa Kościół składa za zmarłych w tym celu, ażeby przez nawiązanie wspólnoty pomiędzy wszystkimi członkami Chrystusa, wyprasząc jednym duchową pomoc, nieść równocześnie innym pociechę nadziei”³². Jedną z duchowych pomocy dla zmarłych jest wypraszenie Bożego miłosierdzia, odpuszczenia grzechów, przebaczenia, zbawienia³³.

Teksty modlitw za zmarłych, jak można zauważyć z powyższych przykładów, akcentują wyraźnie powszechną naukę Kościoła o Bożym miłosierdziu udzielanym przez Eucharystyczną ofiarę.

4. Śmierć i życie wieczne chrześcijanina.

Tematem, który bardzo często wraca we wszystkich oracjach za zmarłych jest: życie wieczne chrześcijanina. Bóg jest Tym, który tylko udziela przebaczenia grzechów i obdarza życiem po śmierci (K, MR 856); sprawia, że zmartwychwstajemy do życia (MD, MR 862); że otrzymujemy życie wieczne (MD, MR 866). Teksty modlitw wprowadzają nas powyższą tematyką w Ewangelię św. Jana i jego nauczanie na temat życia wiecznego. Życie jest darem Ojca; rzeczywistość bowiem jak *Ojciec wskrzesza umarłych i ożywia, tak również i Syn, ożywia tych, których chce* (J 5, 21). Chrystus posiada tę samą moc: *Podobnie jak Ojciec ma życie w sobie, tak również dał Synowi: mieć życie w sobie samym. Przekazał Mu władzę wykonywania sądu, ponieważ jest Synem Człowieczym* (J 5, 26n). Chrystus Pan, który jest *zmartwychwstaniem i życiem* (J 11, 25), jest w stanie dawać życie; może pełnić wolę Ojca, który pragnie dla nas obfitości życia³⁴.

³² *Wprowadzenie Ogólne...* dz. cyt., w: PPK t. V, z. 2, 346.

³³ Zob. ponadto następujące teksty: MD, MR 855; MD, MR 856; MD, MR 859; MD, MR 859; MK, MR 866.

³⁴ Por. K. Romaniuk, „Ja jestem zmartwychwstaniem”, w: *Concilium* 6—10 (1970), Poznań—Warszawa 1971, 230.

„Dojście do prawdziwej ojczyzny” i „wieczna radość” są obiecane tym wszystkim, którzy „wierzą i ufają” (K, MR 853). Powyższa prawda znajduje potwierdzenie w Ewangelii św. Jana: *Kto wierzy w Syna, ma życie wieczne; kto zaś nie wierzy Synowi, nie ujrzy życia, lecz grozi mu gniew Boży* (J 3, 36). Wierzyć w Boga i w Jezusa, to, u św. Jana, jedno i to samo, bo Jezusa i Ojciec stanowią jedno (J 10, 30; 17, 21)³⁵. Dlatego Jezus mówi: *Zaprawdę powiadam wam: Kto słucha słowa mego i wierzy w Tego, który mnie posłał ma życie wieczne i nie idzie na sąd, lecz ze śmierci przeszedł do życia* (J 5, 24). Wiara w Chrystusa jest już przejściem ze śmierci do życia, ale jest tylko początkiem ostatecznego zmartwychwstania chrześcijanina³⁶.

Śmierć dla chrześcijanina jest ostatecznie zyskiem (Por. Flp 1, 21), bo Chrystus jest jego życiem, z Nim będzie cieszył się chwałą: „... przyjmij Twego sługę N. do chwały wraz z Twoim Synem...” (MD, MR 856). Życie wieczne jest dla zmarłych chrześcijan wspólnotą z Chrystusem (MK, MR 863), wiecznym połączeniem się z Nim (MD, MR 860), wiecznym oglądaniem Go (K, MR 860). Życie wieczne będzie dla chrześcijanina także przyłączeniem do grona wybranych (K, MR 862), do grona odkupionych (MD, MR 867), dopuszczeniem do społeczności świętych (K, MR 858; MD, MR 858)³⁷; będzie to zatem zjednoczenie z Kościołem niebiańskim, ze świętymi i wybranymi ze wszystkich pokoleń, języków, ludów i narodów, odkupionych we Krwi Chrystusa (Por. Obj. 5, 9).

W słownictwie rozważanych modlitw, życie wieczne jest określone jako „siedziba światłości i pokoju” (MK, MR 856)³⁸; jest otrzymaniem „miejsca w niebie, błogosławionego pokoju i jasności Bożego światła” (K, MR 861); jest uczestnictwem w światłości wiecznej (MK, MR 868); w pokoju Chrystusa (MK, MR 862); jest szczęściem światłości wiekiwej (MK, MR 861).

Śmierć z przynębiającej konieczności staje się przedmiotem błogosławieństwa: *Błogosławieni, którzy umierają w Panu — już teraz. Zaiste — mówi Duch — niech odpoczną od swoich mozołów* (Ap 14, 13). Śmierć chrześcijanina jest wejściem do pokoju (Mdr 3, 3), do wiecznego odpocznienia, do światłości bez końca³⁹.

Życie wieczne jest, w modlitwach za zmarłych, ukazane także jako nagroda (MD, MR 864), jako pełnia wiecznego szczęścia (MK, MR 865). Życie wieczne będzie „nagrodą wiecznego szczęścia i ra-

³⁵ Por. J. Duplacy, *Wiara*, w: *Słownik Teologii...* dz. cyt., 1033.

³⁶ Por. H. Ashworth, *Le nuove Messe per i defunti nel Messale Romano di Paolo VI*, w: RL 3 (1971) 367.

³⁷ Zob. także: K, MR 862; LH t. I, III, IV — Oficjum za zmarłych — trzecia oracja; K, MR 863; MK, MR 860.

³⁸ Zob. także: K, MR 862; LH t. I, III, IV — Oficjum za zmarłych — trzecia oracja.

³⁹ Por. P. Grélot, *Śmierć*, w: *Słownik Teologii...* dz. cyt., 948.

dości”⁴⁰; życiem w szczęściu i chwale (MD, MR 857); nagrodą wiecznego zmartwychwstania (MK, MR 858).

Powyzsze rozważania, przedstawione jakby w syntezie, znajdujemy w kolekcie Mszy św. „W czasie pogrzebu”:

„Boże, który jesteś miłosierdziem dla grzeszników i szczęściem Twoich świętych,

(lub: Boże, który w swoim miłosierdziu przebaczasz grzechy i obdarzasz szczęściem swoich świętych)

prosimy Cię, daj Twemu słudze N.,

któremu (dzisiaj) świadczymy ludzką posługę pogrzebu,

aby uwolniony z więzów grzechu i śmierci,

otrzymał udział w społeczności wybranych

oraz oglądał Twe oblicze w dniu zmartwychwstania” (K, MR 854).

Zdanie rozpoczynające tę modlitwę odwołuje się do biblijnego tematu Bożego miłosierdzia w stosunku do pokutujących grzeszników: *Na moje życie! — wyrocznia Jahwe Pana. Ja nie pragnę śmierci występного, ale jedynie tego, aby zawrócił ze swej drogi i żył* (Ez 33, 11). Słowa modlitwy podkreślają wielkie działanie Bożej łaski, która przekształca grzesznika w świętego, daje mu udział w życiu wiecznym w społeczności „wybranych”.

Kościół jest społecznością, która obejmuje w swoim łonie grzeszników, jest święty ale zarazem ciągle potrzebujący oczyszczenia (KK 8). Dlatego, zanosząc modlitwy za zmarłych, Kościół czyni to w nadziei, że i oni „uwolnieni z więzów grzechu i śmierci” osiągną chwałę zmartwychwstania.

Należy stwierdzić na koniec, że takie przeżywanie śmierci i naszego zmartwychwstania, ukazuje nam liturgia, w której „oczekujemy Zbawiciela, naszego Pana, Jezusa Chrystusa, aż się ukaże jako Ten, który jest naszym życiem, a my z Nim razem pojawimy się w chwale” (KL 8).

5. *Eucharystia zadatkem życia wiecznego.*

„Panie, Boże, Twój Syn zostawił nam w Sakramencie Swojego Ciała pokarm na drogę do wieczności (na ostatnią drogę), spraw łaskawie, aby nasz brat N., jego mocą, doszedł do uczestnictwa w niebiańskiej uczcie Chrystusa” (MK, MR 854).

Eucharystia jest niezbędnym pokarmem dla życia chrześcijańskiego na ziemi i na drogę do wieczności. Taką prawdę wyraża powyższa modlitwa po komunii ze Mszy św. „W czasie pogrzebu”, w której błagamy ponadto, aby przez ofiarę Mszy św. zmarły osiągnął udział w eschatologicznej uczcie w Królestwie Bożym (Por. MK

⁴⁰ K, MR 857; LH t. I, II, III, IV — Oficjum za zmarłych — druga modlitwa.

14, 25). Szczęście tego rodzaju przyrzekł Jezus swoim uczniom (Por. Mt 5, 3. 6). Owa zapowiedź urzeczywistni się w chwili Paruzji: wszyscy, którzy swą wiarą odpowiedzieli na zaproszenie Króla, zasiądą do stołu w Królestwie niebieskim (Por. Łk 22, 11—14)⁴¹.

Sobór Watykański II potwierdza tę prawdę m. in. w Konstytucji o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*:

„Zadatek tej nadziei i pożywienie na drogę zostawił Bóg swoim w tym sakramencie wiary, w którym składniki przyrody, wyhodowane przez ludzi, przemieniają się w Ciało i Krew chwalebną podczas wieczerzy braterskiego zespolenia i przedsmaku uczy niebiańskiej” (KDK 38). Konstytucja o Liturgii świętej określa Eucharystię jako „uczte paschalną, w której pożywamy Chrystusa, w której dusza napełnia się łaską i otrzymuje zadatek przyszłej chwały” (KL 47).

Eucharystia jest niebiańskim lekarstwem, które zapewnia zmarłemu chrześcijaninowi życie „zawsze w szczęściu i chwale” (MD, MR 857). W Eucharystii wierny posila się „pokarmem odnowienia i życia”, aby „jego mocą mógł dojść do wspólnoty zbawionych” (MK, MR 860).

Chrześcijanin w tym życiu miał udział w nowym Przymierzu: w tajemnicy eucharystycznej; mocą Eucharystii będzie też wskrzeszony do życia i pokoju z Chrystusem bez końca:

„Posileni sakramentem życia, prosimy Cię, Panie, aby nasz brat N., którego uczyniłeś uczestnikiem Twojego Przymierza, oczyszczony mocą tej tajemnicy, cieszył się bez końca w pokoju z Chrystusem” (MK, MR 862).

Tekst powyższej oracji podkreśla istnienie nowego Przymierza między Bogiem i ludźmi, zawartego we krwi Chrystusa: *Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej, która za was będzie wylana* (Por. Łk 22, 20). Odnowienie tego Przymierza Boga z ludźmi dokonuje się właśnie w Eucharystii (Por. KL 10), którą Chrystus polecił sprawować na swoją pamiątkę (1 Kor 11, 25). Poprzez uczestnictwo w Eucharystii zatem, chrześcijanie jednoczą się ściśle z tajemnicą nowego przymierza, korzystając przy tym z jego dobrodziejstw⁴².

Chrześcijanin osiągnie pełnię jedności z Bogiem dzięki Eucharystii, która tu na ziemi jest znakiem i zapoczątkowaniem tej jedności.

Eucharystia, jak pouczają niektóre teksty modlitw za zmarłych, jest sprawowaniem tajemnicy paschalnej: „... za którego złożyliśmy

⁴¹ Por. P.-M. Galopin, *Positek*, w: *Słownik Teologii...* dz. cyt., 719.

⁴² Por. J. Giblet—P. Grelot, *Przymierze*, w: *Słownik...* dz. cyt., 831.

wielkanocną ofiarę" (MK, MR 856); „... oczyszczony przez paschalną ofiarę" (MK, MR 857).

Sprawowanie Eucharystii jako *sacramentum paschale* jest pamiątką Męki i Zmartwychwstania Chrystusa (Por. KL 47); przejścia Pana z tego świata do Ojca i Jego uwielbienia (Por. KL 5).

W śmierci chrześcijanin przechodzi z Chrystusem do pokoju i chwały życia wiecznego z Tym, który jest życiem i światłem. — (Por. m. in. J 12, 46; 9, 5; 1, 4. 9; 11, 25; 14, 6).

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzona powyżej analiza tekstów modlitw za zmarłych, zawartych w nowym Mszałe Pawła VI oraz w Liturgii Godzin, pozwala stwierdzić, że w modlitwie Kościoła ukazuje się całe bogactwo teologii śmierci i zmartwychwstania chrześcijanina.

Jednym z zasadniczych tematów tych formularzy, jest prawda o śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa; rozważane przez nas modlitwy akcentują bardzo wyraźnie tę prawdę, którą z wiarą wyznajemy. Dzięki tajemnicy śmierci i zmartwychwstania Chrystusa, chrześcijanin przez Niego zmartwychwstanie; zmartwychwstanie Chrystusa jest przyczyną naszego zmartwychwstania.

Prawdy przedstawione w modlitwach za zmarłych w sposób wyraźny nawiązują do teologii św. Pawła oraz do nauczania Soboru Watykańskiego II.

Zachowana jest w nich tradycyjna nauka Kościoła o oczyszczeniu zmarłego z jego grzechów mocą ofiary eucharystycznej; Eucharystia jest „sakramentem miłosierdzia”.

Tematem, który bardzo często wraca we wszystkich niemal oracjach za zmarłych jest: życie wieczne chrześcijanina. Bóg jest Tym, który udziela przebaczenia grzechów i obdarza życiem wiecznym. Życie wieczne jest dla zmarłych chrześcijan wspólnotą z Chrystusem oraz ze świętymi i wybranymi; jest uczestnictwem w pokoju i światłości; jest wiecznym szczęściem i radością.

Uczestnictwo chrześcijanina w Ciele i Krwi Chrystusa jest niezbędnym pokarmem dla życia tu na ziemi i na drogę do wieczności; jest zadatkiem uczestnictwa w uczie wiecznej.

Teologia nowych modlitw za zmarłych została ubogacona o nowe treści, dzięki którym nasze spojrzenie na tajemnicę śmierci jest o wiele bogatsze i „szersze” w porównaniu z poprzednim Mszałem Rzymskim. Wprowadzenie bardzo wielu nowych modlitw pozwoliło ukazać większe bogactwo depozytu wiary Kościoła, który w liturgii za zmarłych wyraża niezłomne przekonanie, że przez śmierć życie się zmienia ale się nie kończy.